

Osmanlı Mirası Araştırmaları Dergisi (OMAD), Cilt 5, Sayı 12, Temmuz 2018, ss. 53-79.

Journal of Ottoman Legacy Studies (JOLS), Volume 5, Issue 12, July 2018, pp. 53-79.

ISSN 2148-5704

DOI Number: 10.17822/omad.2018.100

Geliş Tarihi/Received: 11.05.2018 Kabul Tarihi/Accepted: 29.05.2018

BODRUM VE ÇEVRESİNDE NAMAZGÂH ÖRNEKLERİ*

Namazgâh Samples in Bodrum and Its Environs

Cengiz GÜRBİYİK**

Öz: Namaz kılınan geniş ve üstü açık yer anlamına gelen namazgâhlar, bir açık hava camisi olarak da nitelendirilebilir. Menzil yolları üzerine inşa edilen ve ancak birkaç kişinin namaz kılabilceği büyüklükteki bu yapıların yakınında, bir çeşme veya bir kuyu, ayrıca gölge vermesi için anıtsal bir ağaç bulunmaktadır. Taş veya tuğla ile oluşturulmuş basit bir döşeme zemini ve kible yönünü gösteren bir mihrap taşından oluşan menzil namazgâhlarının namaz kılma işlevinin yanı sıra, gelip geçen yolcuların su ihtiyaçlarını karşılayıp, dinlenebildikleri sosyal birer yapı olduklarını söylemek mümkündür. Bodrum Yarımadası'nda da bölgede sıkça karşımıza çıkan dairesel plan tipinde ve üzeri kubbe ile örtülü sarnıçların yanında bu tip namazgâhlara rastlanmaktadır. Bu yapılar kullanılan eski yol güzergâhlarını göstermeleri bakımından ayrıca önem taşımaktadır. Ancak basit kuruluşlu ve işlevi genellikle çözülemeyen bu yapılar, her geçen gün yok olma tehlikesi ile yüz yüzedir. Çalışmamızda bu yapılar ayrıntılı bir biçimde ele alınmakta ve son yıllarda geçirdikleri dönüşüm belgelenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Bodrum, Namazgâh, Sarnıç, Osmanlı, Menzil

Abstract: Namazgâh means large and outdoor place where prayer is performed; it can be considered as an open air mosque. There is a fountain or a well and a monumental tree to create shadow next to namazgâh, built on range road and where only a few people can perform prayer. It is possible to say that such namazgâh, built on range road and composed of a simple floor and a mihrap made of stone or brick, is a social complex where passengers can drink water and take a rest. In Bodrum Peninsula, it is possible to confront with namazgâh structures covered by a dome and built in circular plan. Such structures are of great importance as they indicate routes used in ancient times. However; these simple structures face to extinction day by day, whose function cannot be determined in general. In our study, these structures are studied in detail and the current transformation processes experienced by them is documented.

Keywords: Bodrum, Namazgâh, Cistern, Ottoman, Range

Giriş

Namaz kılınan geniş ve üstü açık yer anlamına gelen namazgâhlar, bir açık hava camisi olarak da nitelendirilebilir. Mesire yerleri, yerleşim birimlerinin camilerden uzak kesimleri ve yol güzergâhlarında karşımıza çıkan bu ibadet yapıları, doğal zeminden biraz yüksek bir seviyede, çimen, toprak ya da taş örülü bir zemine sahiptir ve etrafı genellikle bir duvarla çevrilidir. Namazgâhlarda, kible yönünü gösteren bir mihrap taşı ya da içinde mihrabın da olduğu bir duvar, gölge vermesi için bir veya birkaç anıtsal ağaç ve yakınında abdest almak için bir kuyu ya da çeşme karşımıza çıkmaktadır. Bazı örneklerde minbere de rastlanmaktadır. Mihrap

* Bu çalışma Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk İslam Sanatı Anabilim Dalında 2007'de tamamlanan "Bodrum Yarımadası'ndaki Türk Eserleri" başlıklı yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

** (Dr. Öğr. Üyesi), Manisa Celal Bayar Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Sanat Tarihi Bölümü, Manisa/Türkiye, e-mail: cengizgurbiyik@gmail.com, ORCID: orcid.org/0000-0002-9325-9841

taşlarının bazılarında, namazın farz olduğuna dair bir ayet göze çarpar. Namazgâh çeşmelerinin kitabelerinde, namazgâhı yaptırmanın adı ve yapılış tarihini görmek mümkündür.¹

Namazgâh kadar sık kullanılmamakla birlikte, içerikleri az çok farklılaşan *musalla* ve *idgâh* terimlerinin de benzer anlamda kullanıldığı bilinmektedir. “Salat” kökenli *musalla* sözcüğü, namaz kılınan alan anlamını taşımaktadır. *İdgah* ise bayram namazlarının kılındığı açık alan olarak tarif edilmektedir.²

İslamiyet’in ilk dönemlerinden itibaren coğrafi şartların da etkisiyle Arabistan, Suriye ve Mısır’dan Fas’a kadar bütün Kuzey Afrika’da bu şekilde namazgâhlar inşa edildiği bilinmektedir.³ Bu mimari gelenek Osmanlı topraklarında da benimsenmiş ve çok sayıda namazgâh inşa edilmiştir.

Şekil 1- Namazgâhların konumlarını gösteren harita.

Ege Bölgesi’nin güneybatısında, sahip olduğu doğal limanları ve coğrafi konumu nedeniyle, özellikle denizcilik açısından stratejik bir bölgede yer alan Bodrum Yarımadası’nda, ilk çağlardan bu yana yerleşim izlerine rastlamak mümkündür. XVIII. yüzyılda bir tersane inşasıyla birlikte bölgede önemli gelişmeler başlamış ve imar faaliyetleri gözle görülür biçimde artmıştır. Bu dönemde inşa edilmiş çok sayıda cami, han, hamam ve türbe dışında bölgede toplam yedi namazgâhın varlığı tespit edilebilmiştir.

¹ Ayrıntılı bilgi için bkz. Celal Esat Arseven, *Türk Sanatı*, İstanbul 1970, s. 89; Ayla Ödekan, “Namazgâh”, *Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi*, C. 2, İstanbul 1997, s. 1334; Yavuz Tiryaki, “Namazgâh” *D.İ.A.*, İstanbul 2006, C. 32, s. 359-360; Uğur Derman, “Osmanlı Devri Şehir ve Menzil Yollarında İstirahat ve İbadet Yerleri (Namazgâhlar)”, *Atatürk Konferansları*, V (1971-72), Ankara 1975, s. 281-298; Sinan Genim, “Mihraplı ve Minberli Namazgâhlara Bir Örnek”, *Sanat Tarihi Yıllığı*, VI, İstanbul 1976, s. 147-155; Hüdevendigar Akmaydalı, “Mihraplı ve Minberli Namazgâhlarımız”, *Vakıflar Dergisi*, XXIII, Ankara 1994, s. 123-144.

² Uğur Tanyeli, “Musalla, İdgah, Namazgâh: Tanımsız bir Mimari Olgusu”, *Uluslararası Üçüncü Türk Kültürü Kongresi Bildirileri 25-29 Eylül 1993*, Ankara 1999, s. 231-238.

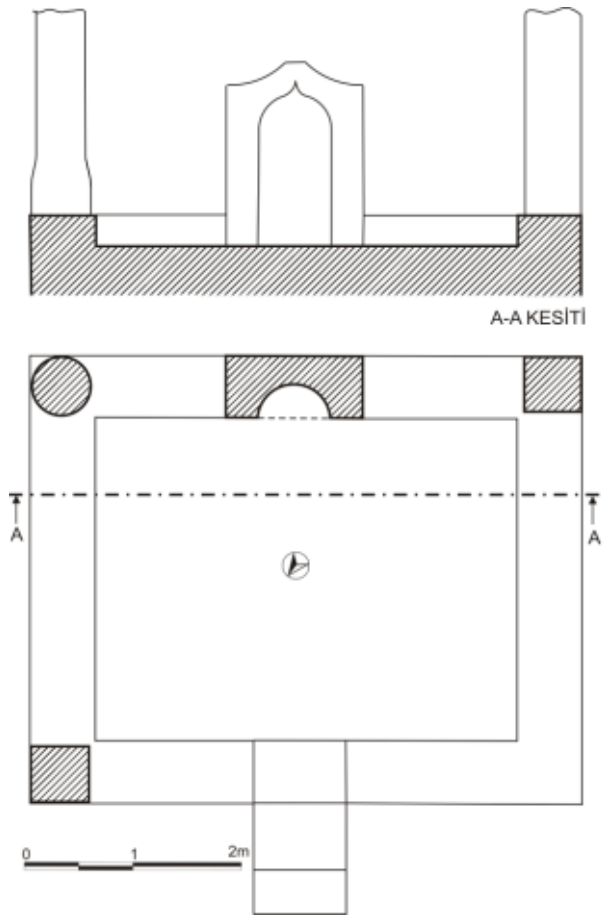
³ Nebi Bozkurt, “Namazgâh”, *D.İ.A.*, İstanbul 2006, C. 32, s. 357-358; Yavuz Tiryaki, *agm.*, s. 359.

Bölgedeki namazgâhların iki örnek dışında, eski Bodrum-Milas yolu üzerinde yer almaları dikkat çekicidir (Şekil 1). Ayrıca hepsinin yakınında, bölgede sıkça karşımıza çıkan, dairesel plan tipinde ve üzeri kubbe ile örtülü bir sarnıç bulunmaktadır.

1. Bodrum Yokuşbaşı Mevkii Namazgâhı

Yokuşbaşı Mevkii'nde, Bodrum İlçe merkezine giden ana yolun hemen kenarında yer almaktadır. Namazgâhın doğusunda 1176/1762-63 tarihli bir sarnıç mevcuttur (Resim 1).

Namazgâh, güneyden kuzeye doğru eğimli bir alan üzerine inşa edilmiştir (Resim 2). Kuzey kesimi eğimden dolayı yaklaşık 1 m yükseltilmiş olan yapı, kareye yakın enlemesine dikdörtgen planlı bir namaz kılma alanı ve güneyindeki mihraptan oluşmaktadır (Şekil 2). Alt kesiminde moloz taş, üst kesiminde ise düzgün kesme taşın kullanıldığı bir duvarla çevrelenmiş olan bu alana, kuzeyindeki üç basamaklı merdivenle çıkılmaktadır (Resim 3).

Şekil 2- Bodrum Yokuşbaşı Mevkii Namazgâhı. Plan ve kesit. (Çizim: Cengiz Gürbıyık 2007).

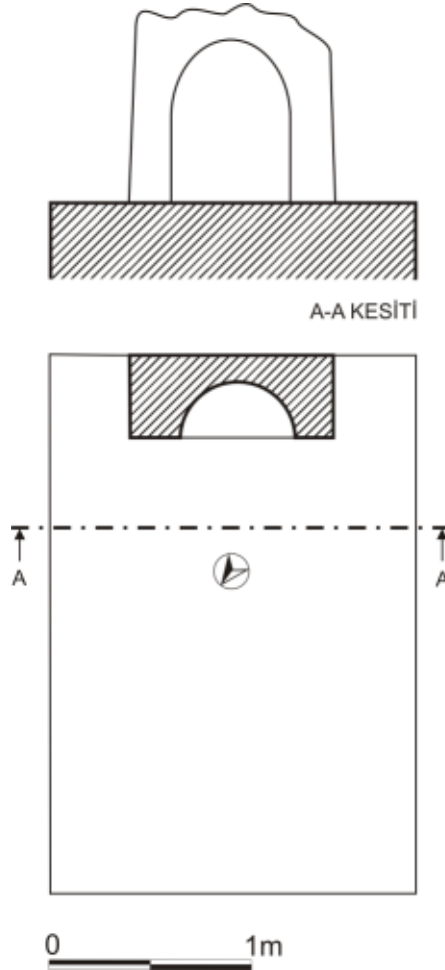
Yapıyı çevreleyen duvarlar ve mihrap kaidesi kireç badanalıdır. Zemini toprak olan namaz kılma alanının etrafındaki duvarlar, zeminden yaklaşık 20 cm yükseltilmiştir (Resim 4). Namazgâhı çevreleyen duvarların üç köşesinde, güneybatı ve kuzeydoğudaki kare kesitli, güneydoğudaki ise dairesel kesitli olmak üzere yaklaşık 2 m yüksekliğinde üç taş destek bulunmaktadır (Resim 2). Kuzeybatıda ise herhangi bir destek görünmemektedir. Gerçekten burada da var olduğunu düşünebileceğimiz destek, olasılıkla sonraki bir dönemde yıkılmıştır. Bu destekler namaz kılan kişiye gölge sağlamak amacıyla ahşap ya da hasır basit bir üst örtüyü taşımak için yapılmış olmalıdır.

Enlemesine dikdörtgen kesitli taş mihrap kaidesi, yaklaşık 1,5 m yüksekliğindedir (Resim 5). Kaide içerisindeki sivri kemerli, yarım daire kesitli mihrap nişi, çeyrek küre şekilli bir kavsarayla örtülüdür. Günümüzde artık kullanılmayan namazgâh, her ne kadar işlek ve göz önünde bir yerde bulunuyorsa da gereken ilgiyi görmemektedir. Namazgâhın özellikle merdivenleri ve çevre duvarlarında yer yer çatlaklar göze çarpmaktadır. Dış etkenlere açık olması bu bozulmayı hızlandırdığından, en kısa zamanda gereken önlemlerin alınması gerekmektedir.

Yapıda herhangi bir inşa kitabesi bulunmamaktadır. Ancak doğusunda yer alan ve bölgede sıkça karşımıza çıkan, dairesel plan tipinde ve üzeri kubbe ile örtülü sarnıcın giriş açıklığı üzerinde, bir inşa kitabesi yer almaktadır. Kitabenin üzeri kireçle sıvandığından okumak mümkün olmamıştır. Ancak 1176/1762-63 tarihi seçilebilmektedir (Resim 6). Bu tip menzil namazgâhlarının, çeşme ya da kuyu gibi bir su kaynağının yakınına yapıldığı bilinmektedir. Ayrıca bölgedeki bilinen namazgâhların tümü, bir sarnıcın yanında yer almaktadır. Tüm bunlar dikkate alındığında namazgâhı, sarnıcın inşa edildiği döneme ya da hemen sonrasına tarihlemek mümkündür.

2. Sandıma Köyü Namazgâhı

Yalıkavak'ın ilk yerleşim yeri olan Sandıma Köyü, Yalıkavak Beldesi'nin yaklaşık 3 km güneyinde denize hâkim bir tepe üzerinde yer almaktadır. Namazgâh ise, deniz kıyısından köye doğru çıkan yol üzerinde, yolun hemen solundadır.

Şekil 3- Sandıma Köyü Namazgâhı. Plan ve kesit. (Çizim: Cengiz Gürbıyık 2007).

Namazgâhın doğusunda bölgede sıkça karşımıza çıkan, dairesel plan tipinde ve üzeri kubbe ile örtülü kitabeli bir sarnıç bulunmaktadır. Oldukça küçük boyutlu olan namazgâh, doğusundaki sarnıçla birlikte bir bütün oluşturmaktadır (Resim 7). Birkaç yıl öncesine kadar nispeten korunmuş durumda olan namazgâhın üzerine, ne yazık ki yakın bir geçmişte neredeyse bir tepe oluşturacak şekilde moloz yığılmıştır (Resim 8). Bu yüzden namazgâhın son durumu hakkında yorum yapabilmek mümkün değildir.

Namazgâh, kuzeyden güneye doğru hafif eğimli bir arazi üzerine inşa edilmişti. Kabayonu taş ve moloz taşla oluşturulmuş, yaklaşık 40 cm yüksekliğinde bir zemin ve bir mihrap kaidesinden meydana gelmekteydi (Resim 9, Şekil 3). Namaz kılınan taş döşeli zemin zamanla tahrip olmuştu. Mihrap kaidesinde de kırılmalar ve çatlaklar göze çarpmaktaydı (Resim 10). Moloz taşla inşa edilmiş olan enlemesine dikdörtgen kesitli mihrap kaidesi, yaklaşık 1 m yüksekliğindeydi. Kaide içerisindeki sivri kemerli, yarım daire kesitli mihrap nişi, çeyrek küre şekilli bir kavsarayla örtülüydü. Niş, sıvalı ve kireç badanalıydı.

Yapıda herhangi bir inşa kitabesi bulunmamaktadır. Ancak doğusunda yer alan ve bölgede sıkça karşımıza çıkan, dairesel plan tipinde ve üzeri kubbe ile örtülü sarnıcın girişi açıklığı üzerinde, bir inşa kitabesi yer almaktadır (Resim 11). Kitabenin metni ve okunuşu şöyledir:

أشبو صرنج شريفى بىك ايكبوز التمش طقوز سنه سنده وفات
ايدن پدى الحاج محمد افندى و بين اوچبوز التى سنه سنده وفات ايدن
والدهسى فاته خانم روحلى ايجون دولتو سماحتلو شيخ الاسلام
الحاج عمر لطفى افندى حضرتلى انشا ايتديرمشدر فى سنه ٥ رمضان ١٣٠٦

İşbu sarnıç-ı şerifi bin iki yüz altmış dokuz senesinde vefat eden pederi el hac Mehmet Efendi ve bin üç yüz altı senesinde vefat eden validesi Fatma Hanım ruhları için devletlü semahatlü şeyhü'l-İslam el-hâc Ömer Lütfi Efendi hazretleri inşa ettirmiştir fi sene 5 Ramazan 1306

Kitabeye göre sarnıcın 5 Ramazan 1306 / 5 Mayıs 1889 tarihinde, Şeyhülislam Ömer Lütfi Efendi tarafından inşa ettirildiği anlaşılmaktadır. Bodrumi el-hac Ömer Lütfi Efendi Osmanlı devrinin yüz on altıncı şeyhülislamıdır. Bodrum'un Sandıma Köyü'nde 1817 yılında doğmuştur. İlk eğitimini doğduğu yerde tamamladıktan sonra İstanbul'a gelerek Akşehirli Ömer Efendi'den icazet alıp müderris olmuştur. Sultan Abdülaziz tahta oturduktan sonra Şehzade Yusuf İzzeddin Efendi'ye hocalık yapmıştır. 1865 yılından itibaren, Tophane Müftülüğü, Askerî Şura Müftülüğü, Şer'î Tetkikat Meclisi Azalığı, Üsküdar Vilayet Mahkemesi Başkanlığı ve İstanbul Kadılığı yapmış, 1889 yılında şeyhülislam olmuş ve 1891 yılında görevinden azledilmiştir.⁴

Bu tip menzil namazgâhlarının, çeşme ya da kuyu gibi bir su kaynağının yakınına yapıldığı bilinmektedir. Ayrıca bölgedeki bilinen namazgâhların tümü bir sarnıcın yanında yer almaktadır. Tüm bunlar dikkate alındığında namazgâhı sarnıcın yapıldığı 1889 yılına ya da hemen sonrasına tarihlemek mümkündür.

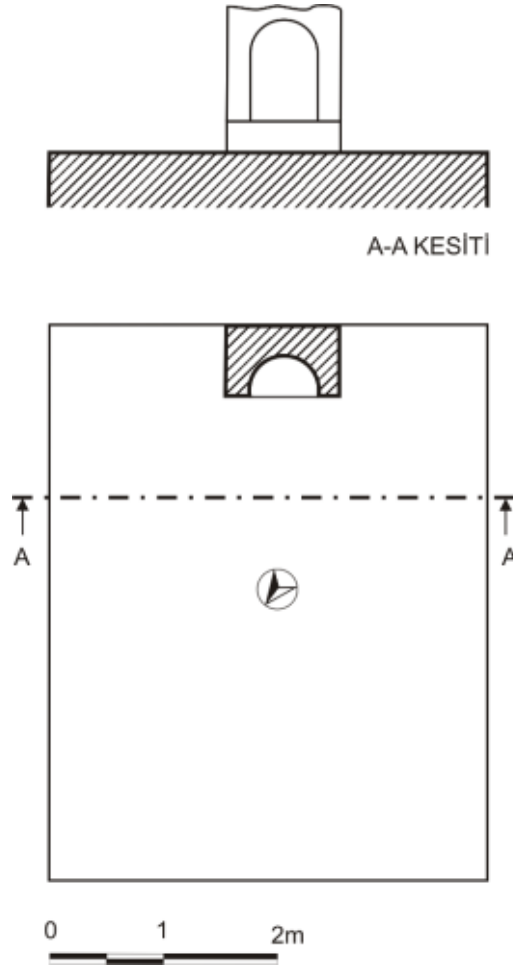
3. Çukur Mevkii Namazgâhı

Namazgâh, Çiftlik Tepe'nin batısında, Oyuklu Tepe'nin doğusundaki bir vadi içerisinde yer alan Çukur Mevkii'nde bulunmaktadır.

Yarımadanın kuzeyi ile güneyini birbirine bağlayan karayollarının yapımından evvel, bir geçit konumundaki bu bölgede bulunan namazgâh, üzerinde bulunan anıtsal ağaç ve batısındaki

⁴ Abdülkadir Altunsu, *Osmanlı Şeyhülislamı*, Ankara 1972, s. 216-217; ayrıca Ömer Lütfi Efendi'nin Bodrum'daki inşa faaliyetleri için bkz. Cengiz Gürbıyık, "Şeyhülislam Ömer Lütfi Efendi'nin Bodrum'daki İzleri", *Muğla Değerleri Sempozyumu 26-28 Eylül 2013*, Muğla 2013, s. 6-16.

bölgede sıkça karşımıza çıkan, dairesel plan tipinde ve üzeri kubbe ile örtülü sarnıç ile birlikte bir bütün oluşturmaktadır (Resim 12).

Şekil 4- Bodrum Çukur Mevkii Namazgâhı. Plan ve kesit. (Çizim: Cengiz Gürbıyık 2007).

Yapı, güneyden kuzeye doğru hafif eğimli bir arazi üzerine inşa edilmiştir (Resim 13). Kabayonu taş ve moloz taşla oluşturulmuş, yaklaşık 50 cm yüksekliğinde bir zemin ve bir mihrap kaidesinden meydana gelmektedir (Şekil 4). Namaz kılınan taş döşeli zemin, içinden çıkan ağacın da etkisiyle oldukça tahrip olmuştur (Resim 14).

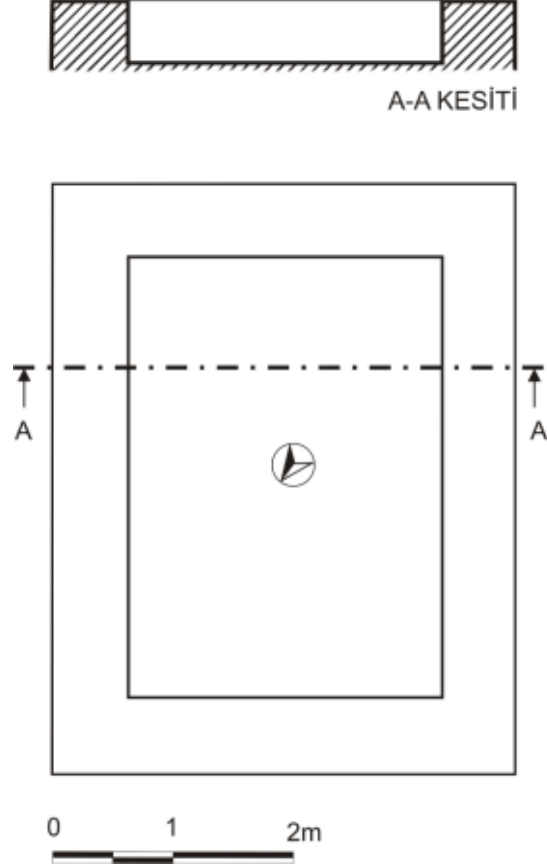
Bilindiği gibi bu tip menzil namazgâhlarının çevresinde, bir su kaynağının yanı sıra, ibadet eden kimsenin güneşten korunması için anıtsal ağaçlar da bulunmaktadır. Olasılıkla namazgâhın ilk inşasında hemen yanına dikilmiş olan bu ağaç, yolun ve dolayısıyla namazgâhın kullanılmamasıyla birlikte, üzerini kaplayarak büyük bir bölümünü tahrip etmiştir. Mihrap kaidesinde de kırılmalar ve çatlaklar göze çarpmaktadır.

Moloz taşla inşa edilmiş olan enlemesine dikdörtgen kesitli mihrap kaidesi, yaklaşık 1 m yüksekliğindedir (Resim 15). Kaide içerisindeki yuvarlak kemerli, yarım daire kesitli mihrap nişi, çeyrek küre şekilli bir kavsarayla örtülüdür. Niş, sıvalı ve kireç badanalıdır. Sıvaların bazı kesimleri dökülmüştür.

Ne namazgâhta ne de batısındaki sarnıçta herhangi bir inşa kitabesine rastlanmamaktadır. Ancak bölgede sıkça karşımıza çıkan, dairesel plan tipinde, üzeri kubbe ile örtülü ve yanında benzer şekilli bir namazgâha sahip kitabeli sarnıçlar XVIII. yüzyıl sonu ile XIX. yüzyıla aittir.

4. Çat Mevkii Namazgâhı

Eski Bodrum-Milas yolu üzerinde, Çamlık Mahallesi ile Kumköy arasındaki Çat Mevkii'nde yer almaktadır. Yolu hemen alt kesiminde, ormanlık bir alan içerisinde bulunan namazgâhın güneybatısında, bölgede sıkça karşımıza çıkan, dairesel plan tipinde ve üzeri kubbe ile örtülü bir sarnıç bulunmaktadır (Resim 16).

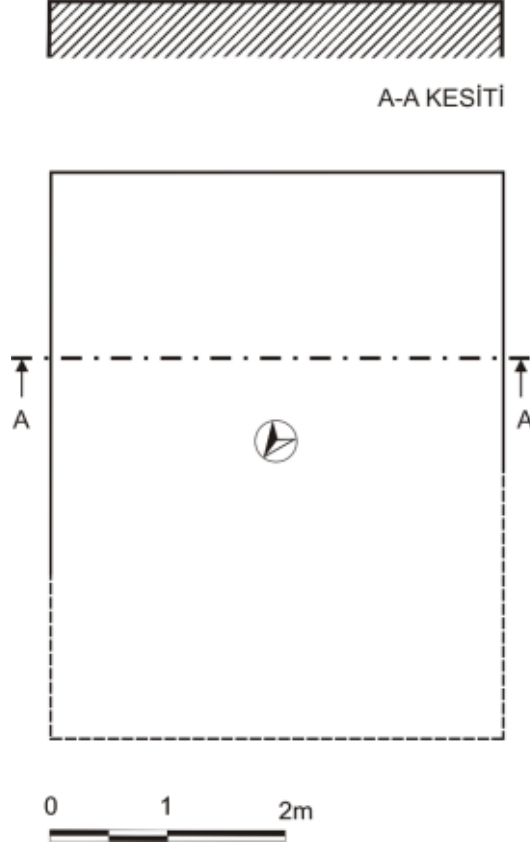
Şekil 5- Bodrum Çat Mevkii Namazgâhı. Plan ve kesit. (Çizim: Cengiz Gürbıyık 2007).

Yapı, uzunlamasına dikdörtgen planlı bir namaz kılma alanından oluşmaktadır. Zemini toprak olan namaz kılma alanının etrafı, kaba yonu taş ve moloz taşla oluşturulmuş, yaklaşık 50 cm yüksekliğinde bir duvarla çevrilidir (Şekil 5) (Resim 17). Günümüzde kullanılmadığından her geçen gün tahrip olmaktadır. Namazgâhın mihrap kaidesi yerinden sökülmüştür (Resim 18). Ancak yapının güneydoğusunda bulunan yere atılmış vaziyetteki kırık kayrak taş dikkat çekicidir (Resim 19). İçi oyularak düzeltilmiş dikdörtgen şekilli bu taş, mihrap kaidesi olarak kullanılmış olmalıdır.

Ne namazgâhta ne de batısındaki sarnıçta herhangi bir inşa kitabesine rastlanmamaktadır. Ancak bölgede sıkça karşımıza çıkan, dairesel plan tipinde, üzeri kubbe ile örtülü ve yanında benzer şekilli bir namazgâha sahip kitabeli sarnıçlar, XVIII. yüzyıl sonu ile XIX. yüzyıla aittirler.

5. Kızılağaç Hacı Kuyusu Namazgâhı

Bodrum Yalı Beldesi, Kızılağaç Mahallesi'nde, eski Bodrum-Milas yolu üzerinde yer almaktadır. Yolun hemen yanında bulunan namazgâhın güneybatısında, bir sarnıç bulunmaktadır (Resim 20).

Şekil 6- Kızılağaç Hacı kuyusu Namazgâhı. Plan ve kesit. (Çizim: Cengiz Gürbıyık 2007).

Anıtsal bir zeytin ağacının yanında yer alan namazgâh, zamanla oldukça tahrip olmuştur (Resim 21). Kaba yonu taş ve moloz taşla oluşturulmuş, kuzeyi yaklaşık 50 cm yüksekliğindeki namazgâh platformu, güneyde zemin ile aynı seviyededir (Şekil 6) (Resim 22). Namazgâhın mihrap kaidesi yerinden sökülüştür. Ancak yapının güneyindeki yere yatmış vaziyetteki uzun kayrak taş, mihrap kaidesi olarak kullanılmış olmalıdır (Resim 21).

Ne namazgâhta ne de batısındaki sarnıçta herhangi bir inşa kitabesine rastlanmamaktadır. Ancak bölgede sıkça karşımıza çıkan, dairesel plan tipinde, üzeri kubbe ile örtülü ve yanında benzer şekilli bir namazgâha sahip kitabeli sarnıçlar, XVIII. yüzyıl sonu ile XIX. yüzyıla aittir.

6. Osman Efendi Namazgâhı

Bodrum Yalı Beldesi, Kızılağaç Mahallesi'nde, eski Bodrum-Milas yolu üzerinde yer alan namazgâh, Hacı kuyusu Namazgâhı'na oldukça yakın mesafededir.

Günümüzde kullanılan karayolunun alt kısmında bulunan namazgâhın 20 m güneyinde bir sarnıç mevcuttur (Resim 23). Kaba yonu taş ve moloz taşla oluşturulmuş, yaklaşık 50 cm yüksekliğindeki namazgâh platformu, yakın bir geçmişte kısmen onarım görmüştür (Resim 24). Kaide içerisindeki yuvarlak kemerli, yarım daire kesitli mihrap nişi, çeyrek küre şekilli bir kavsarayla örtülüdür (Resim 23). Niş, sıvalı ve kireç badanalıdır.

Yapıda herhangi bir inşa kitabesi bulunmamaktadır. Ancak doğusunda yer alan ve bölgede sıkça karşımıza çıkan, dairesel plan tipinde ve üzeri kubbe ile örtülü sarnıcın giriş açıklığı üzerinde, bir inşa kitabesi yer almaktadır (Resim 25). Kitabenin metni ve okunuşu şöyledir:

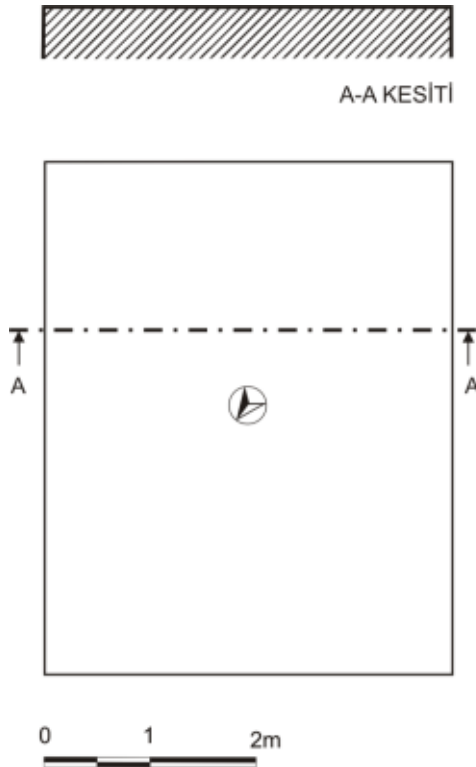
صاحبالخيرات والحسنات مرحوم و مغفورة
عبدي اوغلو د باغ عثمان افندي خيراتيدر في ٢٠ شوال سنة ١٣١٧

Sahib'ül-hayrat ve'l-hasenat merhum ve mağfurunleh
Abdi oğlu debbağ Osman Efendi hayratıdır fi 20 Şevval sene 1317

Kitabeye göre sarnıcın 20 Şevval 1317 / 21 Şubat 1900 tarihinde debbağ Osman Efendi adına inşa ettirildiği anlaşılmaktadır. Kitabe dikkate alındığında namazgâhı sarnıcın yapıldığı 1900 yılına ya da hemen sonrasına tarihlemek mümkündür.

7. Kocasarnıç Mevkii Namazgâhı

Eski Bodrum-Milas yolu üzerindeki Koca Sarnıç Mevkii'nde yer almaktadır.

Şekil 7- Bodrum Kocasarnıç Mevkii Namazgâhı. Plan ve kesit. (Çizim: Cengiz Gürbıyık 2007).

Düz bir alan üzerine inşa edilmiş olan namazgâh, güneybatısındaki bölgede sıkça karşımıza çıkan, dairesel plan tipinde ve üzeri kubbe ile örtülü sarnıç, batısındaki muhtemelen daha eski, üzeri tonozla örtülü yer sarnıcı ve kuzeyindeki dört adet anıtsal meşe ağacı ile birlikte bir bütün oluşturmaktadır (Resim 26).

Kaba yonu taş ve moloz taşla oluşturulmuş, yer yer yaklaşık 30 cm yüksekliğindeki namazgâh zemini, yaklaşık 4,5 m uzunluğunda ve 4 m genişliğindedir (Şekil 7) (Resim 27). Günümüzde kullanılmadığından her geçen gün tahrip olmaktadır. Namazgâhın mihrap kaidesi yerinden sökülmüştür (Resim 28).

Ne namazgâhta ne de batısındaki sarnıçta herhangi bir inşa kitabesine rastlanmamaktadır. Ancak bölgede sıkça karşımıza çıkan, dairesel plan tipinde, üzeri kubbe ile örtülü ve yanında benzer şekilli bir namazgâha sahip kitabeli sarnıçlar XVIII. yüzyıl sonu ile XIX. yüzyıla aittir.

Değerlendirme ve Sonuç

Namazgâhlar, buldukları konuma göre farklı boyutlarda inşa edilmiş olup, farklı işlevlere sahiptir. Aralarındaki en büyük ve en gösterişlileri, genellikle şehrin hemen dışında ve şehre hâkim bir tepe üzerinde ya da büyük meydanlarda inşa edilmiş olan mihraplı ve minberli namazgâhlardır. Bu namazgâhların günlük vakit namazları dışında, uygun günlerde cuma, bayram ve teravih namazlarının kılınması, sefere, askere ve hacca gideceklerin buradan topluca gönderilmesi ve toplu yağmur dualarının yapılmasına yönelik işlevleri de vardır. Bu tip yapıların “namazgâh” değil “musalla” olarak adlandırılması gerektiği düşünülmektedir.⁵ *Çanakkale Gelibolu Azebler Namazgâhi* (1407)⁶, *Bursa Umur Bey Namazgâhi* (1439)⁷, *Malatya-Eski Malatya Namazgâhi* (1465)⁸, *Konya Musalla Namazgâhi* (1541)⁹, *Eskişehir Sivrihisar Namazgâhi* (1811 onarım)¹⁰ ve *Diyarbakır Namazgâhi* (1859)¹¹ bu tip namazgâhların bilinen örnekleri arasındadır.

Bu anıtsal namazgâhların hepsinin bir mihrap duvarı, ortasında mihrap nişi ve nişin batısında bir minber bulunmaktadır. *Çanakkale Gelibolu Azebler Namazgâhi*, *Bursa Umur Bey Namazgâhi* ve *Konya Musalla Namazgâhi*'nda mihrabın doğusunda da bir minber yer almaktadır. Bu ikinci minberin, üzerine çıkararak ezan okumak ya da vaaz vermek amacıyla inşa edildiği düşünülmektedir.¹²

Verdiğimiz örneklere oranla daha sade olan, *Tokat Turhal Gümüştöp (Dazya) Köyü Namazgâhi* (XIV. yüzyıl)¹³, kısmen harap durumda olsa da sağlam durumdaki mihrabının batısında, minbere ait olduğu düşünülen izler bulunmaktadır. Kosova'nın Türkler tarafından fethedilmesinden hemen sonra inşa edilen ve yalnızca taş minberi sağlam kalabilmiş olan *Prizren Fatih Sultan Mehmed Namazgâhi (Kırık Cami)* (1454-55)¹⁴, geçtiğimiz birkaç yıl içinde onarılarak, tekrar eski haline kavuşmuştur. Yine Kosova'da yer alan *Dragaş Kukli Mehmed Bey Namazgâhi* (XVI. başları)¹⁵ büyük ölçüde harap olmasına rağmen, minber ve mihrap duvarının bir kısmı ayakta. *İstanbul Okmeydanı Namazgâhi*'nin¹⁶ da 1717 yılına tarihli taş minberinin, yakın bir döneme kadar ayakta olduğu görülmektedir. *İzmir Bayındır Eski Furunlu Köyü Hacı İbrahim Camii*'nin (1672-73)¹⁷ güneyine bitişik vaziyette bulunan ve camiden hemen önce inşa edilmiş olduğu düşünülen namazgâh da, bir mihrap duvarı ile duvarın ortasında yer alan ve daha yüksek boyutlu bir mihrap nişine sahiptir.

Bahsettiğimiz namazgâhlar dışında, menzil yolları üzerine inşa edilmiş olan ve ancak birkaç kişinin namaz kılabilceği büyüklükte namazgâhlar da bulunmaktadır. Bu tür

⁵ Uğur Tanyeli, agm., s. 231-238.

⁶ Ekrem Hakkı Ayverdi, *Osmanlı Mimarisinde Çelebi ve II. Sultan Murad Devri 806-855 (1403-1451)*, İstanbul 1989, s. 166-168; Hüdavendigar Akmaydalı, agm., s. 124-125; Şakir Çakmak, “Azebler Namazgâhi”, *Erken Osmanlı Sanatı-Beyliklerin Mirası*, İstanbul 2000, s. 169-170.

⁷ Ekrem Hakkı Ayverdi, *age.*, s. 329-330; Hüdavendigar Akmaydalı, agm., s. 125.

⁸ Hüdavendigar Akmaydalı, agm., s.125.

⁹ Sinan Genim, agm., s. 147-155; Hüdavendigar Akmaydalı, agm., s. 125-126.

¹⁰ Hüdavendigar Akmaydalı, agm., s.126.

¹¹ Metin Sözen, *Diyarbakır'da Türk Mimarisi*, İstanbul 1971, s. 130-131.

¹² Hüdavendigar Akmaydalı, agm., s.124.

¹³ Baha Tanman, “Turhal'ın Gümüştöp (Dazya) Köyündeki Namazgâh”, *Sanat Tarihi Yıllığı*, IX-X, 1979-80, İstanbul 1981, s. 310-316.

¹⁴ RaifVırmiça, *Kosova'da Osmanlı Mimari Eserleri*, Ankara 1999, s. 110-111; Mehmet Zeki İbrahimgil-Neval Konuk, *Kosova'da Osmanlı Mimarisi, I*, Ankara 2006, s. 750-753.

¹⁵ Mehmet Zeki İbrahimgil-Neval Konuk, *age.*, C. I, s. 186-189.

¹⁶ İsmail Fazıl Ayanoglu, *Ok Meydanı ve Okçuluk Tarihi*, İstanbul 1974, s. 87, res. 19.

¹⁷ Şakir Çakmak, “Eski Furunlu Köyü Hacı İbrahim Camii (Bayındır/İzmir)” *Sanat Tarihi Dergisi*, C. 8, S. 8, İzmir 1996, s. 11-20.

namazgâhların yakınında, bir çeşme veya bir kuyu, ayrıca gölge vermesi için anıtsal bir ağaç bulunmaktadır. Taş veya tuğla ile oluşturulmuş basit bir döşeme zemini ve kible yönünü gösteren bir mihrap taşından oluşan bu namazgâhların, namaz kılma işlevinin yanı sıra, gelip geçen yolcuların su ihtiyaçlarını karşılayıp, dinlenebildikleri sosyal birer yapı olduklarını söylemek mümkündür. Basit kuruluşu ve küçük boyutlu olduklarından birçoğu ne yazık ki günümüze gelememiştir. Bilinen örnekleri başta İstanbul olmak üzere Anadolu'nun çeşitli bölgelerinde karşımıza çıkmaktadır. *Çamlıca Namazgâhı* (1653)¹⁸, *Vezirköprü Köprülü Mehmed Paşa Namazgâhı* (1654)¹⁹, *Kavak (Harem İskelesi) Namazgâhı* (1654)²⁰, *Aydın Kemer Namazgâhı* (1729)²¹, *Üsküdar Ayşe Hatun Namazgâhı* (1770)²², *Haydarpaşa Saraçlar Namazgâhı* (1774)²³, *Üsküdar Alaiyeli Namazgâhı* (1776)²⁴, *Zeytinburnu Mustafa Efendi Namazgâhı* (1795)²⁵, *Nevnihal Hatun Namazgâhı* (1813)²⁶, *Anadoluhisarı-Otağtepe Namazgâhı*²⁷ ve *Maçka Bezmialem Namazgâhı* (1839)²⁸ bu tür namazgâhlara örnek olarak verilebilir. Bunun yanı sıra, *İstanbul Eminönü Esmâ Sultan Namazgâhı* (1779)²⁹ gibi, bir çeşme üzerine inşa edilmiş fevkanı namazgâhlara da rastlamak mümkündür.

Bodrum Yarımadası'nda incelediğimiz yedi namazgâhın tümü, menzil yolları üzerine inşa edilmiş olan ve ancak birkaç kişinin namaz kılabilceği büyüklükteki menzil namazgâhları grubuna girmektedir.

Yokuşbaşı Namazgâhı, Çukur Mevkii Namazgâhı, Osman Efendi Namazgâhı ve Sandıma Köyü Namazgâhı'nda, moloz taşla inşa edilmiş olan enine dikdörtgen kesitli, yaklaşık 1 m yüksekliğinde bir mihrap kaidesi bulunmaktadır. Kaide içerisindeki yuvarlak kemerli, yarım daire kesitli mihrap nişi, çeyrek küre şekilli bir kavsarayla örtülüdür. Nişler, sıvalı ve kireç badanalıdır. Sıvaların bazı kesimleri dökülmüştür. Kızılağaç Hacıkuyusu Namazgâhı ve Çat Mevkii Namazgâhı'nın mihrap kaidesi yerinde değildir. Ancak yapıların yakınındaki yere yatmış vaziyetteki kayrak taşlar, mihrap kaidesi olarak kullanılmış olmalıdır. Koca Sarnıç Mevkii Namazgâhı'nda ise, mihraba dair herhangi bir iz bulunmamaktadır.

Çukur Mevkii Namazgâhı, Sandıma Köyü Namazgâhı, Osman Efendi Namazgâhı, Kızılağaç Hacıkuyusu Namazgâhı ve Koca Sarnıç Mevkii Namazgâhı, kaba yonu taş ve moloz taşla oluşturulmuş, yaklaşık 30 ile 50 cm arasında değişen yükseklikte, bir namazgâh zemininden oluşurken, Çat Mevkii Namazgâhı ve Yokuşbaşı Namazgâhı'nın zemini topraktır. Yokuşbaşı Namazgâhı'nın alt kesiminde moloz taş, üst kesiminde ise düzgün kesme taşın kullanıldığı bir duvarla çevrelenmiş olan namaz kılma alanına, kuzeyindeki üç basamaklı merdivenle çıkılmaktadır.

Yokuşbaşı Namazgâhı'nda, namazgâhı çevreleyen duvarların üç köşesinde, üç taş destek bulunmaktadır. Kuzeybatıda ise herhangi bir destek görülmemektedir. Gerçekte burada da var olduğunu düşünebileceğimiz destek, olasılıkla sonraki bir dönemde yıkılmıştır. Bu destekler namaz kılan kişiye gölge sağlamak amacıyla ahşap ya da hasır basit bir üst örtüyü taşımak için yapılmış olmalıdır. Çukur Mevkii Namazgâhı'nın olasılıkla ilk inşasında hemen yanına dikilmiş olan ağaç, yolun ve dolayısıyla namazgâhın kullanılmamasıyla birlikte, namazgâhın üzerine

¹⁸ İbrahim Hakkı Konyalı, *Abideleri ve Kitabeleriyle Üsküdar Tarihi*, İstanbul 1977, s. 410.

¹⁹ Mehmet Sami Bayraktar, "Vezirköprü Köprülü Mehmed Paşa Namazgâhı ve Samsun Sultan Abdülaziz Namazgâhı İnşa Kitabesi", *Vakıflar Dergisi*, S. 38, Ankara 2012, s. 34-39.

²⁰ Uğur Derman, agm., s. 291.

²¹ Mükerrrem Kürüm, "Aydın'daki Osmanlı Dönemi Namazgâhları Üzerine Bir Değerlendirme", *Atatürk Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi*, S. 18 Erzurum 2007, s. 113.

²² İbrahim Hakkı Konyalı, age., s. 409.

²³ Uğur Derman, agm., s. 284.

²⁴ İbrahim Hakkı Konyalı, age., s. 409.

²⁵ Yavuz Tiryaki, agm., s. 360.

²⁶ İbrahim Hakkı Konyalı, age., s. 411.

²⁷ Resim için bkz. Uğur Derman, agm., res. 2.

²⁸ Aynı mak., s. 294.

²⁹ Mehmet Doğru- vd., *Eminönü Camileri*, İstanbul 1987, s. 67-68; Uğur Derman, agm., s. 294.

kaplayarak büyük bir bölümünü tahrip etmiştir. Diğer namazgâhların yakınında, ibadet eden kimsenin güneşten korunmasını sağlayacak herhangi bir örtü ya da anıtsal bir ağaç görünmemektedir.

İncelediğimiz bu basit ve naif kuruluşlu yapılar, dönemin ihtiyaçlarını yansıtmalarının yanında eski yol güzergâhlarını göstermeleri bakımından da ayrıca önem teşkil etmektedir. Kuşkusuz bölgedeki namazgâhların sayısı bizim tespit edebildiğimizden çok daha fazlaydı. Ancak bilinçsizce yapılan çevre düzenlemeleri ve yoğun imar baskısı yüzünden bu yapılardan çok azı günümüze ulaşabilmiştir.

Kaynakça

- Akmaydalı, Hüdavendigar, “Mihraplı ve Minberli Namazgâhlarımız”, *Vakıflar Dergisi*, XXIII, Ankara 1994, s. 123-144.
- Altınsu, Abdülkadir, *Osmanlı Şeyhülislamı*, Ankara 1972.
- Arseven, C. E., *Türk Sanatı*, İstanbul 1970.
- Ayanoğlu, İsmail Fazıl, *Ok Meydanı ve Okçuluk Tarihi*, İstanbul 1974.
- Ayverdi, Ekrem Hakkı, *Osmanlı Mimarisinde Çelebi ve II. Sultan Murad Devri 806-855 (1403-1451)*, İstanbul 1989.
- Bayraktar, Mehmet Sami, “Vezirköprü Köprülü Mehmed Paşa Namazgâhı ve Samsun Sultan Abdülaziz Namazgâhı İnşa Kitabesi”, *Vakıflar Dergisi*, S. 38, Ankara 2012, s. 31-46.
- Bozkurt, Nebi, “Namazgâh”, *D.İ.A.*, İstanbul 2006, C. 32, s. 357-358.
- Çakmak, Şakir, “Eski Furunlu Köyü Hacı İbrahim Camii (Bayındır/İzmir)” *Sanat Tarihi Dergisi*, C. 8, S. 8, İzmir 1996, s. 11-20.
- Çakmak, Şakir, “Azebler Namazgâhı”, *Erken Osmanlı Sanatı-Beyliklerin Mirası*, İstanbul 2000, s. 169-170.
- Derman, Uğur, “Osmanlı Devri Şehir ve Menzil Yollarında İstirahat ve İbadet Yerleri (Namazgâhlar)”, *Atatürk Konferansları*, V (1971-72), Ankara 1975, s. 281-298.
- Doğru, Mehmet vd., *Eminönü Camileri*, İstanbul 1987.
- Genim, Sinan, “Mihraplı ve Minberli Namazgâhlara Bir Örnek”, *Sanat Tarihi Yıllığı*, VI, İstanbul 1976, s. 147-155.
- Gürbıyık, Cengiz, “Şeyhülislam Ömer Lütfi Efendi’nin Bodrum’daki İzleri”, *Muğla Değerleri Sempozyumu 26-28 Eylül 2013*, Muğla 2013, s. 6-16.
- İbrahimgil, Mehmet Z. -Konuk, Neval, *Kosova’da Osmanlı Mimarisi*, I, Ankara 2006.
- Konyalı, İbrahim Hakkı, *Abideleri ve Kitabeleriyle Üsküdar Tarihi*, Türkiye Yeşilay Cemiyeti Yayınları, İstanbul 1977.
- Kürüm, Mükerrrem, “Aydın’daki Osmanlı Dönemi Namazgâhları Üzerine Bir Değerlendirme”, *Atatürk Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi*, Erzurum 2007, S. 18 s. 101-126.
- Ödekan, Ayla, “Namazgâh”, *Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi*, C. 2, İstanbul 1997, s. 1334.
- Özdamar, Mustafa, “Namazgâhlar”, *Vakıflar Dergisi*, XX, Ankara 1988, s. 221-248.
- Sözen, Metin, *Diyarbakır’da Türk Mimarisi*, İstanbul 1971.
- Tanman, Mehmet Baha, “Turhal’ın Gümüştop (Dazy) Köyündeki Namazgâh”, *Sanat Tarihi Yıllığı*, IX-X, 1979-80, İstanbul 1981, s. 310-316.

Tanyeli, Uğur, “Musalla, İdgah, Namazgâh: Tanımsız bir Mimari Olgu”, *Uluslararası Üçüncü Türk Kültürü Kongresi Bildirileri 25-29 Eylül 1993*, Ankara 1999, s. 231-238.

Tiryaki, Yavuz, “Namazgâh”. *D.İ.A.*, İstanbul 2006, C. 32, s. 359.

Vırmiça, Raif, *Kosova’da Osmanlı Mimari Eserleri*, Ankara 1999.

Resimler:

Resim 1- Yokuşbaşı Namazgâhı. Kuzeydoğudan genel görünüş. (2007).

Resim 2- Yokuşbaşı Namazgâhı. Kuzeydoğudan genel görünüş. (2007).

Resim 3- Yokuşbaşı Namazgâhı. Kuzey cephesi. (2007).

Resim 4- Yokuşbaşı Namazgâhı. Mihrap ve taş destekler. (2007).

Resim 5- Yokuşbaşı Namazgâhı. Mihrap. (2007).

Resim 6- Yokuşbaşı Namazgâhı. Doğusunda yer alan sarnıcın inşa kitabesi. (2007).

Resim 7- Sandıma Köyü Namazgâhı. Kuzeyden genel görünüş (2006).

Resim 8-Sandıma Köyü Namazgâhı. Kuzeyden genel görünüş. (2013).

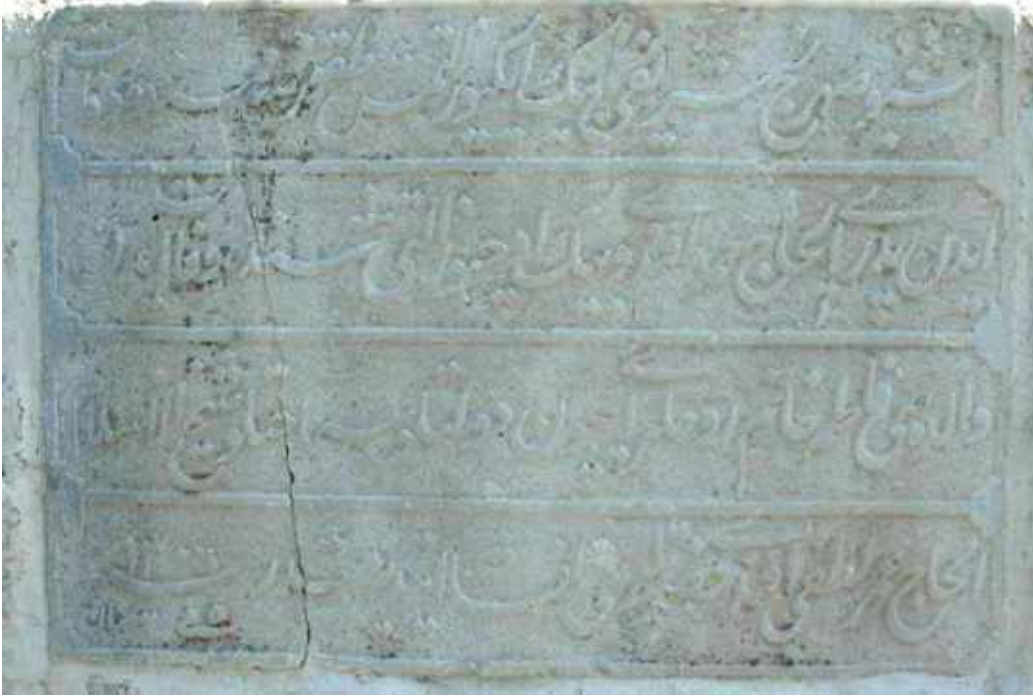

Resim 9- Sandıma Köyü Namazgâhı. Mihrap kaidesi ve namazgâh zemini (2006).

Resim 10- Sandıma Köyü Namazgâhı. Mihrap (2006).

Resim 11- Sandıma Köyü Namazgâhı. Doğusunda yer alan sarnıcın inşa kitabesi. (2007).

Resim 12- Çukur Mevkii Namazgâhı. Güneyden genel görünüş. (2007).

Resim 13- Çukur Mevkii Namazgâhı. Doğudan genel görünüş. (2007).

Resim 14- Çukur Mevkii Namazgâhı. Batıdan genel görünüş. (2007).

Resim 15- Çukur Mevkii Namazgâhı. Mihrap. (2007).

Resim 16- Çat Mevkii Namazgâhı. Kuzeybatıdan genel görünüş. (2007).

Resim 17- Çat Mevkii Namazgâhı. Kuzeydoğudan genel görünüş. (2014)

Resim 18- Çat Mevkii Namazgâhı. Mihrap kaidesi olarak kullanılmış olabilecek kayrak taş. (2007)

Resim 19- Çat Mevkii Namazgâhı. Batıdan genel görünüş. (2014).

Resim 20- Kızılağaç Hacı kuyusu Namazgâhı. Doğudan genel görünüş. (2014).

Resim 21- Kızılağaç Hacı kuyusu Namazgâhı. Güneyden genel görünüş. (2007).

Resim 22- Kızılağaç Hacı kuyusu Namazgâhı. Batıdan genel görünüş. (2007).

Resim 23- Osman Efendi Namazgâhı. Mihrap nişi ve yakınındaki sarnıç. (2014).

Resim 24- Osman Efendi Namazgâhı. Doğudan genel görünüş. (2014).

Resim 25- Osman Efendi Namazgâhı. Güneyinde yer alan sarnıcın inşa kitabesi. (2014).

Resim 26- Kocasarnıç Mevkii Namazgâhı. Kuzeydoğudan genel görünüş. (2007).

Resim 27- Kocasarnıç Mevkii Namazgâhı. Güneyden genel görünüşü. (2007).

Resim 28- Kocasarnıç Mevkii Namazgâhı. Kuzeyden genel görünüşü. (2007).